

(ઉપજાતિ)

हेतुस्वभावानुभवाश्रयाणां
सदाप्यभेदान्न हि कर्मभेदः ।
तद्वन्धमार्गाश्रितमेकमिष्टं
स्वयं समस्तं खलु बन्धहेतुः ॥१०२॥

હવે આ અર્થનું કળશરૂપ કાવ્ય કહે છે :-

શ્લોકાર્થ :- (હેતુ-સ્વભાવ-અનુભવ-આશ્રયાણાં) હેતુ, સ્વભાવ, અનુભવ અને આશ્રય — એ ચારનો (અર્થાત્ એ ચાર પ્રકારે) (સદા અપિ) સદાય (અભેદાત્) અભેદ હોવાથી (ન હિ કર્મભેદઃ) કર્મમાં નિશ્ચયથી ભેદ નથી; (તદ્ સમસ્તં સ્વયં) માટે સમસ્ત કર્મ પોતે (ખલુ) નિશ્ચયથી (બન્ધમાર્ગ-આશ્રિતમ્) બંધમાર્ગને આશ્રિત હોવાથી અને (બન્ધહેતુઃ) બંધનું કારણ હોવાથી, (એકમ્ ઇષ્ટં) કર્મ એક જ માનવામાં આવ્યું છે — એક જ માનવું યોગ્ય છે. ૧૦૨.

પ્રવચન નં. ૨૩૦ શ્લોક-૧૦૨, ગાથા - ૧૪૬થી૧૪૯.

શુકવાર, વૈશાખ વદ ૭, તા. ૧૮-૦૫-૧૯૭૯

‘સમયસાર’ કળશ-૧૦૨. કળશ છે ને ?

हेतुस्वभावानुभवाश्रयाणां
सदाप्यभेदान्न हि कर्मभेदः ।
तद्वन्धमार्गाश्रितमेकमिष्टं
स्वयं समस्तं खलु बन्धहेतुः ॥१०२॥

‘હેતુ,...’ કળશનો ઉત્તર આપે છે કે, બંધના કારણનો હેતુ પુણ્ય અને પાપ, શુભ અને અશુભ ભાવ એક જ છે. બંધનો હેતુ એક જ છે, શુભ અને અશુભ બેય એક જ છે. શુભથી પુણ્ય અને અશુભથી પાપ એવા બે ભેદ એમાં નથી. ભાવમાં હોં ! શુભ

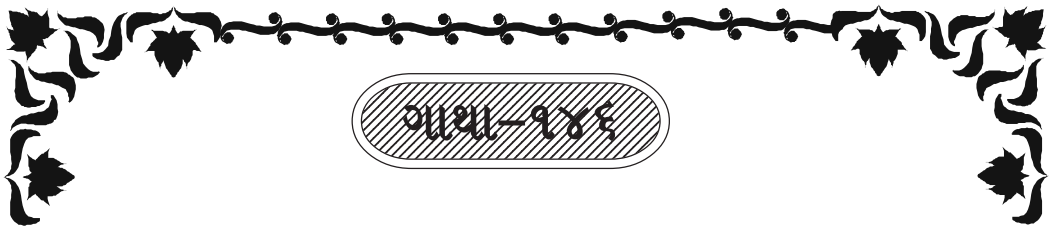
અને અશુભ ભાવ બે હેતુ અજ્ઞાનરૂપ છે. એટલે હેતુમાં કોઈ ફેર નથી.

‘સ્વભાવ,...’ (એટલે) એનું પુદ્ગલ(માં) બંધન પડે કે, શુભભાવથી પુણ્ય બંધાય અને અશુભ(ભાવથી) પાપ (બંધાય). એ બધો પુદ્ગલ સ્વભાવ છે. એમાં પણ કોઈ ભેદ છે નહિ. ‘અનુભવ,...’ શુભનો અનુભવ પણ દુઃખરૂપ છે અને અશુભનો અનુભવ – પણ દુઃખરૂપ ફળ છે. આહા..હા...! એમાં ક્યાંય આત્માનો આનંદ નથી. શુભ પરિણામનું ફળ શાતાવેદનીય આદિ આવે પણ એમાં પણ સુખરૂપ કલ્પના છે, ઈ છે દુઃખ. એટલે ફળમાં ફેર નથી. શુભનું ફળ સારું અને અશુભનું ફળ ખરાબ, એવું કોઈ નથી. બેયનું ફળ એક જ છે. આ..હા...!

‘આશ્રય...’ શુભ-અશુભ બંધનું કારણ એ બંધને આશ્રય છે. શુભ કોઈ મોક્ષને આશ્રયે અને અશુભ બંધને આશ્રયે (છે) એવા આશ્રયમાં ભેદ નથી. આહા..હા...! બેય(નો) એક જ આશ્રય છે. શુભ અને અશુભ ભાવ બેય બંધને આશ્રયે જ થાય છે.

‘એ ચારનો (અર્થાત્ એ ચાર પ્રકારે)...’ (સદા અપિ) ‘સદાય...’ આહા..હા...! (અભેદાત) ‘અભેદ હોવાથી...’ ચારે બધા અભેદ – એક જ છે. આહા..હા...! (ન હિ કર્મભેદઃ) ‘કર્મમાં નિશ્ચયથી ભેદ નથી;...’ આ કારણે કોઈ પુણ્ય ઠીક છે અને પાપ અઠીક છે અથવા પુણ્યનું બંધન થાય એ ઠીક (છે) અને પાપનું અઠીક (છે) એમ છે નહિ. બધું બંધનું કારણ અઠીક છે. (તદ્ સમસ્તં સ્વયં) ‘માટે સમસ્ત કર્મ પોતે...’ કર્મ જે છે, શુભ-અશુભ ભાવ કે બંધન એ પોતે ‘નિશ્ચયથી...’ (બન્ધમાર્ગ-આશ્રિતમ્) ‘બંધમાર્ગને આશ્રિત હોવાથી...’ આહા..હા...! એ વ્રત, તપ, ભક્તિ, પૂજા, દાન, દયા આદિ ભાવ અને હિંસા, જૂઠું, ચોરી, વિષય (આદિ) ભાવ, એ બન્ને ભાવ બંધને આશ્રયે છે. આહા..હા...! આવું છે. લોકોને ખટક પડે.

શુભ-અશુભ ભાવ બેય બંધરૂપ છે અને બેય બંધનું કારણ છે. બેય અજ્ઞાનરૂપ છે. આહા..હા...! ‘બંધનું કારણ હોવાથી, કર્મ એક જ માનવામાં આવ્યું છે...’ કર્મ તો એક જ પ્રકારે (છે). ‘કર્મ’ શબ્દ લીધો હતો ને ! એટલે. બાકી પછી ચાર પ્રકાર પાડ્યા. કર્મ ‘એક જ માનવું યોગ્ય છે.’ એ ૧૪૫ ગાથાનો કળશ કહ્યો.

અથોભયં કર્માવિશેષેણ બન્ધહેતું સાધયતિ -

સોવણિયં પિ ણિયલં બંધદિ કાલાયસં પિ જહ પુરિસં।

બંધદિ એવં જીવં સુહમસુહં વા કદં કમ્મં।।૧૪૬।।

સૌવર્ણિકમપિ નિગલં બધ્નાતિ કાલાયસમપિ યથા પુરુષમ્ ।
 બધ્નાત્યેવં જીવં શુભમશુભં વા કૃતં કર્મ ॥૧૪૬॥
 શુભમશુભં ચ કર્માવિશેષણૈવ પુરુષં બધ્નાતિ, બન્ધત્વાવિશેષાત્, કાઞ્વનકાલાયસનિગલવત્ ।

હવે, (શુભ-અશુભ) બન્ને કર્મો અવિશેષપણે (કાંઈ તફાવત વિના) બંધનાં કારણ છે એમ સિદ્ધ કરે છે :-

જ્યમ લોહનું ત્યમ કનકનું જંજીર જકડે પુરુષને,
 એવી રીતે શુભ કે અશુભ કૃત કર્મ બાંધે જીવને. ૧૪૬.

ગાથાર્થ :- [યથા] જેમ [સૌવર્ણિકમ] સુવર્ણની [નિગલં] બેડી [અપિ] પણ [પુરુષમ્] પુરુષને [બધ્નાતિ] બાંધે છે અને [કાલાયસમ] લોખંડની [અપિ] પણ બાંધે છે, [एवं] તેવી રીતે [શુભમ્ વા અશુભમ્] શુભ તેમ જ અશુભ [કૃતં કર્મ] કરેલું કર્મ [જીવં] જીવને [બન્ધાતિ] (અવિશેષપણે) બાંધે છે.

ટીકા :- જેમ સુવર્ણની અને લોખંડની બેડી કાંઈ પણ તફાવત વિના પુરુષને બાંધે છે કારણ કે બંધનપણાની અપેક્ષાએ તેમનામાં તફાવત નથી, તેવી રીતે શુભ અને અશુભ કર્મ કાંઈ પણ તફાવત વિના પુરુષને (-જીવને) બાંધે છે કારણ કે બંધપણાની અપેક્ષાએ તેમનામાં તફાવત નથી.

ગાથા-૧૪૬ ઉપર પ્રવચન

‘હવે, (શુભ-અશુભ) બન્ને કર્મો અવિશેષપણે...’ એટલે સામાન્યપણે ‘(કાંઈ તફાવત વિના) બંધનાં કારણ છે...’ આહા...હા...! ‘એમ સિદ્ધ કરે છે :-’ ૧૪૬ (ગાથા).

સોવર્ણિયં પિ ણિયલં બંધદિ કાલાયસં પિ જહ પુરિસં ।

બંધદિ એવં જીવં સુહમસુહં વા કદં કર્મમ્ ॥૧૪૬॥

જ્યમ લોહનું ત્યમ કનકનું જંજીર જકડે પુરુષને,
 એવી રીતે શુભ કે અશુભ કૃત કર્મ બાંધે જીવને. ૧૪૬.

ટીકા :- ‘જેમ સુવર્ણની અને લોખંડની બેડી કાંઈ પણ તફાવત વિના પુરુષને બાંધે છે...’ સોનાની બેડી હોય કે લોઢાની હોય. આહા...હા...! એમ શુભભાવ હોય કે અશુભ (ભાવ) હોય, બેય બંધનનું કારણ છે. એમાં ધર્મનું એકેય કારણ છે નહિ. આહા...હા...!

‘કારણ કે બંધનપણાની અપેક્ષાએ તેમનામાં તજાવત નથી,...’ શુભ અને અશુભ ભાવ સોના અને લોઢાની બેડીની અપેક્ષાએ, શુભ સોનાની બેડી, અશુભ લોઢાની બેડી (છે). આહા..હા...! બંધનમાં કાંઈ ફેર નથી, બેય બાંધે છે.

‘તેવી રીતે શુભ અને અશુભ કર્મ...’ કાર્ય - ભાવ, ભાવ કે બંધન. મૂળ અહીં કર્મથી ઉપાડ્યું છે ને એટલે કેટલાક લોકો એમ કહે (છે) કે, ઈ તો કર્મની વાત છે, ભાવની વાત ક્યાં છે ? એમ કહે છે. પણ આ હેતુ, સ્વભાવ, (અનુભવ, આશ્રય એમ) ચારપણે તો સ્પષ્ટ કર્યું છે. આહા..હા...! ‘શુભ અને અશુભ કર્મ કાંઈ પણ તજાવત વિના પુરુષને (- જીવને) બાંધે છે...’ ચાહે તો દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, તપનો ભાવ હો કે ચાહે તો હિંસા, જૂઠું, ચોરી, વિષય-ભોગ, કામ, ક્રોધ, રાગ-દ્વેષના ભાવ હો, બેય ભાવ બંધનનું કારણ છે. આહા..હા...! બેયમાં એકેય ધર્મ અને ધર્મનું કારણ છે નહિ.

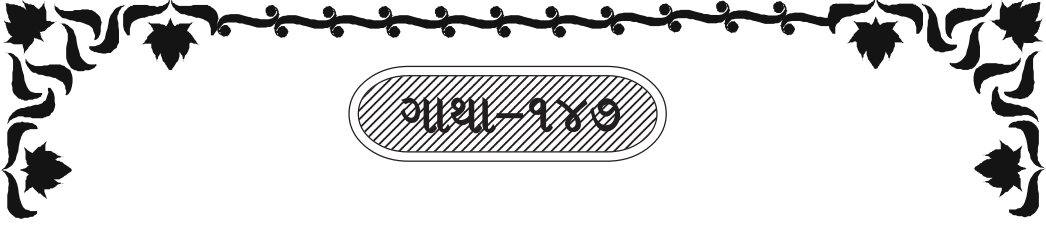
મુમુક્ષુ :- ભાવબંધ...

ઉત્તર :- ઈ પોતે બેય ભાવબંધ જ છે. શુભ-અશુભ ભાવ ભાવબંધ છે અને જડ છે ઈ દ્રવ્યબંધ છે. ભાવબંધ એક જાત છે અને જડબંધ છે એક જાત છે. પુદ્ગલનું ફળ, એક જાત છે. આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- ભાવબંધ...

ઉત્તર :- ઈ પુણ્ય-પાપના ભાવ એ જ ભાવબંધ છે. ઈ કહેશે. ઈ તો પેલામાં આવ્યું ને ! સ્વયં સમસ્ત કર્મ પોતે બંધમાર્ગને આશ્રિત છે. ઈ (૧૦૨) કળશમાં આવી ગયું. ઈ શુભ-અશુભ ભાવ પોતે જ બંધને માર્ગે આશ્રિત છે. આહા..હા...! આકરું પડે જગતને. તેથી એમ કોઈ કહે કે, શુભ-અશુભ ભાવ વ્યવહાર રત્નત્રય કરતા નિશ્ચય થાય. ઘણે ઠેકાણે આ લાકડા ગરી ગયા છે. આવે ક્યાંક લખાણમાં આવે પણ ખરું પણ ઈ તો નિમિત્તનું જ્ઞાન કરાવવા કહ્યું છે (કે) નિમિત્ત આવું હતું. એ વસ્તુ પોતે આત્માને કોઈ મદદ કરે છે કે ધર્મનું કારણ છે એમ નથી. આહા..હા...!

‘કારણ કે બંધપણાની અપેક્ષાએ તેમનામાં તજાવત નથી.’ ચાહે તો શુભભાવ હો કે અશુભભાવ હો, બેય બંધનું કારણ છે. બંધના કારણની અપેક્ષામાં કાંઈ ફેર નથી. વ્યવહારે ફેર કહે પણ ઈ પરમાર્થે ફેર છે નહિ. એટલે ખરેખર ફેર નથી. વ્યવહારે કહે કે અશુભભાવથી શુભ(ભાવ) ઠીક (છે), એમ. આહા..હા...! પરમાર્થે - વાસ્તવિક રીતે તો એ શુભ અને અશુભ બેય ભાવ બંધના કારણ (છે) અને એક જ રૂપે બંધ છે. આ..હા...! ૧૪૬ (ગાથા પૂરી) થઈ. ૧૪૭ (ગાથા).

અથોમયં કર્મ પ્રતિષેધયતિ -

તમ્હા દુ કુસીલેહિ ય રાગં મા કુણહ મા વ સંસર્ગમ્ ।

સાહીણો હિ વિનાસો કુસીલસંસર્ગરાયેણ ॥૧૪૭॥

તસ્માત્તુ કુશીલાભ્યાં ચ રાગં મા કુરુત મા વા સંસર્ગમ્ ।

સ્વાધીનો હિ વિનાશઃ કુશીલસંસર્ગરાયેણ ॥૧૪૭॥

કુશીલશુભાશુભકર્મભ્યાં સહ રાગસંસર્ગો પ્રતિષિદ્ધૌ, બન્ધહેતુત્વાત્, કુશીલમનોરમમનોરમ-
કરેણુકુટ્ટનીરાગસંસર્ગવત્ ।

હવે બન્ને કર્મોનો નિષેધ કરે છે :-

તેથી કરો નહિ રાગ કે સંસર્ગ એ કુશીલો તણો,

છે કુશીલના સંસર્ગ-રાગે નાશ સ્વાધીનતા તણો. ૧૪૭.

ગાથાર્થ :- [તસ્માત્ તુ માટે [કુશીલાભ્યાં] એ બન્ને કુશીલો સાથે [રાગં] રાગ [મા
કુરુત] ન કરો [વા] અથવા [સંસર્ગમ્ ચ] સંસર્ગ પણ [મા] ન કરો [હિ] કારણ કે
[કુશીલસંસર્ગરાયેણ] કુશીલ સાથે સંસર્ગ અને રાગ કરવાથી [સ્વાધીનઃ વિનાશઃ] સ્વાધીનતાનો
નાશ થાય છે (અથવા તો પોતાનો ઘાત પોતાથી જ થાય છે).

ટીકા :- જેમ કુશીલ (ખરાબ) એવી મનોરમ અને અમનોરમ હાથણીરૂપ કૂટણી સાથે
રાગ અને સંસર્ગ (હાથીને) બંધનાં કારણ થાય છે તેવી રીતે કુશીલ એવાં શુભ અને અશુભ
કર્મ સાથે રાગ અને સંસર્ગ બંધનાં કારણ હોવાથી, શુભાશુભ કર્મો સાથે રાગ અને સંસર્ગનો
નિષેધ કરવામાં આવ્યો છે.

ગાથા-૧૪૭ ઉપર પ્રવચન

૧૪૭. 'હવે બન્ને કર્મોનો નિષેધ કરે છે :-' ચાહે તો શુભભાવ હો કે અશુભ હો,
બન્ને બંધનું કારણ હોવાથી બન્નેનો નિષેધ કરવામાં આવે છે. આહા..હા...!

તમ્હા દુ કુસીલેહિ ય રાગં મા કુણહ મા વ સંસર્ગં ।
 સાહીણો હિ વિણાસો કુસીલસંસર્ગરાયેણ ॥૧૪૭॥
 તેથી કરો નહિ રાગ કે સંસર્ગ એ કુશીલો તણો,
 છે કુશીલના સંસર્ગ-રાગે નાશ સ્વાધીનતા તણો. ૧૪૭.

આમ કહે છે. ‘જેમ કુશીલ (ખરાબ) એવી મનોરમ અને અમનોરમ હાથણી...’ મનોરમ (અમનોરમ એટલે) અનુકૂળ અને પ્રતિકૂળ. ‘હાથણીરૂપ કૂટણી સાથે રાગ અને સંસર્ગ (હાથીને) બંધનાં કારણ થાય છે...’ જે હાથણી મનોરમ – અનુકૂળ હોય અને પ્રતિકૂળ હોય. બેય હાથણી બંધનું કારણ છે. આ ખાડામાં નાખીને પકડે છે. બન્ને રાગ અને સંસર્ગ બંધના કારણ થાય છે. એના પ્રત્યેનો પ્રેમ અને એનો સંસર્ગ કરવો એ બધા બંધના કારણ છે. આહા..હા...!

અહીં તો કહે છે કે, યાહે તો જાત્રાનો ભાવ હો કે યાહે તો દુનિયાના વેપારના, હિંસાના (ભાવ હો)... આહા..હા...! સમેદશીખરની જાત્રાનો ભાવ હોય અને દુકાનનો માલ વેચવાનો ભાવ (હો) બેય ભાવ બંધના કારણ છે. આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- દાખલો (આપો એટલે ખ્યાલ આવે).

ઉત્તર :- દાખલો... આ..હા..હા...! અહીં તો સામાન્ય વાત કરે છે. આમ જુઓ તો સમેદશીખરનો જાત્રાનો ભાવ અને દુકાને બેસીને વેપારનો ભાવ એ અશુભ છે, પેલો શુભ છે, બેય બંધનું કારણ છે. આહા..હા...! આવું કામ છે. દુકાને બેસીને ધંધાનો ભાવ અને (એ બધું) છોડીને બિચારો સમેદશીખર જાત્રાએ જાય (કે) ભઈ ! સમેદશીખરની જાત્રા માટે આઠ દિ’ની નિવૃત્તિ લ્યો. એ ‘ચીમનભાઈ’ ! બેય (ભાવ) વિકલ્પ છે, બાપુ ! શુભ અને અશુભ બેય રાગ છે. એ મનોરમ અને અમનોરમ હાથણીના પેઠે બેય બંધના કારણ છે. આહા..હા...! આકરું કામ પડે માણસને. દુકાનનો ધંધો છોડી અને કોઈ પાંજરાપોળના કામ કરવા જાય, કોઈની સેવા માટે જાય તોપણ કહે છે કે, બેય ભાવ સરખા છે.

પ્રશ્ન :- અમારી સ્વાધીનતા શું રહી ?

સમાધાન :- સ્વાધીનતાનો નાશ થાય છે. સ્વતંત્રતા, શાંતિ રહી નહિ. ઈ તો હવે આવે છે ને ! શાંતિ... જ્ઞાયકભાવ... વીતરાગસ્વભાવથી ભરેલો ભગવાનઆત્મા ! એની વિતરાગતાની પર્યાયને શુભ અને અશુભભાવથી ઘા પડે છે. આ..હા...! ‘કર્તા-કર્મ અધિકાર’માં આવ્યું નહિ ? જે વીતરાગ પર્યાય – ઉદાસીન પર્યાય ઉત્પન્ન થવી જોઈએ એને છોડીને શુભાશુભ ભાવ ઉત્પન્ન કરે એ કર્તા-કર્મ બંધનું કારણ છે. આહા..હા...! ‘કર્તા-કર્મ અધિકાર’ની ૬૯-૭૦ (ગાથા). આહા..હા...!

પ્રશ્ન :- પુણ્ય-પાપ અને કર્તા-કર્મ અધિકારમાં ફેર શું ?

સમાધાન :- એક જ સરખું છે. કર્તા-કર્મમાં કર્તા-કર્મ સિદ્ધ કરવું છે, અહીં પુણ્ય-

પાપના ભાવ બેય સરખા (છે), ઈ સિદ્ધ કરવું છે. પેલામાં કર્તા (એટલે કે) કરનારો અને કર્મ, બેય અભેદ છે (એમ સિદ્ધ કરવું છે). એટલે કે અજ્ઞાન-કર્તા અને પુણ્ય-પાપ એનું કામ, એ કર્તા-કર્મ એક છે, અજ્ઞાન છે. આત્મા સ્વભાવિકનો કર્તા અને એનું વિકારી કાર્ય એમ ભેદ નથી. આહા...હા...! ક્યાં પણ નવરાશ (છે) ? નિવૃત્તિ ન મળે. આહા...હા...! આ તો મોટા બીજા ભાગની વાત છે ને !

‘કુશીલ એવાં શુભ અને અશુભ...’ એ પણ કુશીલ. જોયું ? કુશીલ એટલે ખરાબ એવી હાથણીની પેઠે (અને) મનોરમ – અનુકૂળ હાથણી હોય પણ હાથીને તો બેય બંધના કારણ છે. એમ શુભભાવ તને મનોરમ લાગે અને અશુભ રાગ અમનોરમ લાગે (તોપણ) બેય બંધના કારણ છે. આ...હા...! લોકો આમાંથી ઘણું બીજું કાઢે છે કે, આ તો નિશ્ચયની વાત છે, પણ વ્યવહાર આવે છે એ કારણ છે. વ્યવહાર આવે એ કારણ છે. બાપુ ! એ તો વ્યવહાર આવે એને સાધન કહ્યું છે એ તો જ્ઞાન કરાવ્યું છે.

નિશ્ચયથી તો ‘દુવિહં પિ મોક્ષહેતું જ્ઞાણં પાત્તણદિ જં મુળી ગિયમા !’ (‘દ્રવ્યસંગ્રહ ગાથા-૪૭’) શુભ-અશુભ વિકલ્પ છે એ તો આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાન છે. આહા...હા...! અહીંયાં તો આત્મા શુભાશુભ ભાવથી રહિત જ્ઞાયકભાવમાં ધ્યાનમાં એકાગ્ર થાય ત્યારે તેને સાચો – નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ ઉત્પન્ન થાય છે. આહા...હા...! અને તે વખતે રાગ કાંઈ બાકી છે, હજી પૂર્ણ વીતરાગતા થઈ નથી એથી એને વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ તરીકે કહેવામાં આવ્યું છે. આવી વસ્તુ છે. એ ‘દુવિહં પિ મોક્ષહેતું જ્ઞાણં પાત્તણદિ’ એમ કીધું છે. એનો સાર આખો (કહી દીધો). આહા...હા...!

અહીંયાં તો જેને આત્મકલ્યાણ કરવું હોય એને માટે વાત છે. એને શુભ ને અશુભ ભાવ બેય અકલ્યાણનું કારણ છે. તેથી તેને હાથણીની પેઠે કુશીલ એવો શુભ... ઓ...હો...હો...! ‘અને અશુભ કર્મ સાથે રાગ અને સંસર્ગ...’ વચનથી પણ એનો પરિચય – સંસર્ગ એમ ન કરવો કે, આ ઠીક છે એમ વચનથી પણ કહેવું નહિ. આ...હા...! ‘રાગ અને સંસર્ગ બંધના કારણ હોવાથી...’ એમાં બહુ પરિચય કરવાથી. રાગ અને બહુ પરિચય કરવાથી. ‘સંસર્ગ બંધના કારણ હોવાથી, શુભાશુભ કર્મો સાથે રાગ અને સંસર્ગનો નિષેધ કરવામાં આવ્યો છે.’ લ્યો ! અહીં તો શુભાશુભ કર્મ લીધું છે હોં ! પણ એના કારણો ભાવ (આદિ) ચારે આવી ગયા. આહા...હા...!

પેલા આમાંથી વિશેષ કાઢે છે ને ! એમ કે, અહીં કર્મ કીધું છે, કંઈ શુભાશુભ ભાવ (નથી કહ્યા). પણ એ ખુલાસો કર્યો ને ! ‘અમૃતચંદ્રાચાર્યે’ પોતે કર્યો. (તો કહે) ‘અમૃતચંદ્રાચાર્યે’ એમ કહ્યું છે પણ ‘કુંદકુંદાચાર્યદેવ’ તો કર્મ જ કહે છે. પણ ઈ કર્મમાં બધું આવી ગયું. શુભાશુભ ભાવકર્મ, જડકર્મ, એના ફળ અને બંધમાર્ગનો આશ્રય. એ શુભનો આશ્રય એ બંધમાર્ગનો આશ્રય છે. આહા...હા...!

દુનિયાથી વિલક્ષણ લાગે. અને આ દુનિયાની ડોશું...! આહા..હા...! એમાંથી અટકીને રોકાઈ જવું. આહા..હા...! ન્યાં અટકે છે એનું રોકાવું (અને) અહીં આવીને રોકાઈ જવું. આહા..હા...! શુભ-અશુભ ભાવ બેય એક જ પ્રકારના છે માટે એનો રાગ (ન કરવો) અને વાણીથી પણ કંઈક ઠીક છે એમ ન કહેવું. એનો પરિચય – સંસર્ગ જ ન કરવો. આહા..હા...! કાયા ને વાણી ને મન – ત્રણેથી (સંસર્ગ ન કરવો). આહા..હા...!

‘રાગ અને સંસર્ગનો નિષેધ કરવામાં આવ્યો છે.’ કેમકે ‘રાગ અને સંસર્ગ બંધના કારણ હોવાથી...’ એમ. રાગ અને સંસર્ગ બંધના કારણ હોવાથી શુભ-અશુભ કર્મોનો નિષેધ કરવામાં આવ્યો છે. આહા..હા...! અહીં તો જરીયે આશ્રય કરવાલાયક છે એમ કાંઈ કહ્યું નથી. નિશ્ચયમાં જરી મદદ કરે એમ કાંઈ કહેવામાં આવ્યું નથી. અને ક્યાંક ક્યાંક કહેવામાં આવ્યું હોય ઈ તો સાધનને ઓળખાવ્યું છે. અંદર સાધન – રાગ કોણ છે ? જ્યાં નિશ્ચય સાધ્ય પ્રગટ્યું છે ત્યારે ત્યાં રાગ કોણ હતો ? એમ નૈગમનયથી વાત કરે અને કાં વર્તમાન છે તેને ઉપચારથી કરે. પૂર્વના રાગથી થયું એમ કહે તો ઈ નૈગમનયથી કહ્યું અને વર્તમાન રાગ છે તેનાથી કહે તો એ ઉપચારથી કહ્યું. આહા..હા...! આમ છે.

મુમુક્ષુ :- સ્વાધીનતાનો નાશ થાય છે.

ઉત્તર :- સ્વાધીનતાનો નાશ થાય છે. એનો અર્થ ઈ કે, પોતાનો ઘાત પોતાથી થાય છે. પુણ્ય અને પાપમાં સ્વાધીનતા, સ્વતંત્રતા(નો નાશ થાય છે). એને બંધ કીધું ને ! બંધનું કારણ છે એટલે એનો અર્થ (એનો ઘાત થાય છે). એ બંધનું કારણ છે એટલે સ્વાધીનતાનો નાશ છે, એમ. સ્વતંત્રતા જે શુદ્ધતા થવી જોઈએ (એ ન થઈ). આ..હા..હા...! સ્વાધીનતાનો નાશ થાય, પોતાનો ઘાત પોતાથી થાય એનો અર્થ ઈ. એમ. ઘાત થાય છે ને ! એને બંધમાં નાખી દીધું. આહા..હા...! શુભ-અશુભ ભાવ બેય(માં) શાંતિનો ઘાત થાય છે, આત્માના સ્વભાવની શુદ્ધ પર્યાયનો ઘાત થાય છે. આહા..હા...! એટલે કે ઉત્પન્ન થતી નથી તેનો ઘાત થાય છે. આહા..હા...! શુભ અને અશુભ ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે ત્યાં શુદ્ધ ભાવ ઉત્પન્ન થતો નથી તેથી તેનો ઘાત થાય છે. એ સ્વાધીનતાનો નાશ છે, એમ. આહા..હા...! આકરું પડે જગતને !

મુમુક્ષુ :- સાધકને શુભભાવ વખતે શુદ્ધિ વધી જાય છે.

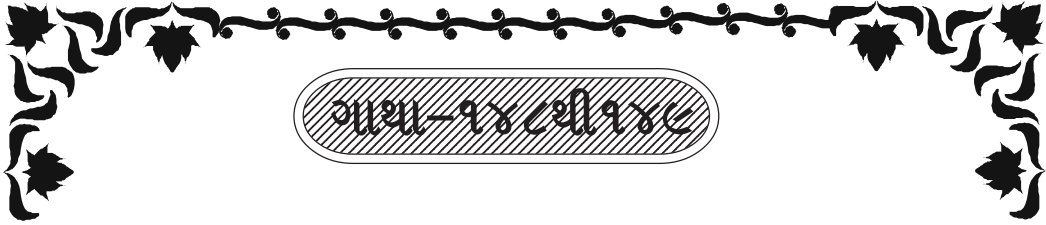
ઉત્તર :- ધૂળમાંય વધતી નથી. ઈ તો બીજી વાત કરે છે. સમ્યગ્દર્શન છે, દષ્ટિ શુદ્ધ (સ્વભાવ) ઉપર પડી છે, શુદ્ધ ઉપર વિશેષ (સ્થિર થાય છે) એને જે શુભભાવ છે એમાં જરી અશુભ (ભાવ) ઘટ્યો છે. એમ. એને (માટે તે વાત છે). છતાં શુભભાવ છે એ છે તો બંધનું કારણ પણ ‘સને સને’ એ મોક્ષમાર્ગમાં આવે છે ને ! સને એટલે સ્વભાવની દષ્ટિ થઈ છે. શુભાશુભ ભાવ બંધનું કારણ છે. ત્રિકાળ શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિ તે મુક્તિનું કારણ છે. એવો અનુભવ, સમ્યગ્દર્શન થયું છે. એને માટે એ વાત કરી છે. ન્યાં શુભ છે એમાં

અશુભ ઘટે છે. મિથ્યાત્વ ટળ્યું છે અને સમક્રિત થયું છે એ અપેક્ષાએ પેલા શુભમાં અશુભ ઘટે છે એમ કીધું છે. પણ જ્યાં હજી શુભ ને અશુભને બે માને એ તો હજી મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહા..હા...! એને તો શુભમાં અશુભ ઘટતું પણ નથી કારણ કે મૂળ અશુભ મિથ્યાત્વ તો પડ્યું છે. શુભભાવ અને અશુભભાવ બન્ને(માં) ફેર છે એવો મિથ્યાત્વભાવ તો પડ્યો છે. આહા..હા...!

ઘણે ઠેકાણે એવું આવે. ‘જયસેનાચાર્યદેવ’ની ટીકામાં આવે. વ્યવહાર સાધન છે, નિશ્ચય સાધ્ય છે. ઈ તો છે એનું જ્ઞાન કરાવ્યું, બાપુ ! આહા..હા...! લોકોને ‘જયસેનાચાર્યદેવ’ની ટીકા ઠીક પડે. તે દિ ‘જ્ઞાનસાગરે’ એના અર્થ કર્યા ને ! ‘જયસેનાચાર્યદેવ’ની ટીકાના (અર્થ કર્યા). અને ‘વિદ્યાસાગરે’ પણ એ કર્યું છે, એણે એમાંથી બધા પદ લીધા છે. આ..હા...! બાપુ !

ધ્રુવ પોતે અંદર સ્વતંત્ર ચૈતન્ય (દ્રવ્ય છે). રાગ થાય, આવે, હોય છે પણ એ આશ્રય કરવાલાયક છે કે જરીયે લાભદાયક છે એમ નથી. જ્ઞાનીને પણ રાગ આવે, અશુભ રાગ આવે, શુભ રાગ આવે પણ અહિતકર જાણીને, હેય જાણીને, દુઃખરૂપ જાણીને દષ્ટિમાંથી છોડે છે. આ..હા...! એને દષ્ટિમાંથી છોડે છે. એ અસ્થિરતામાં આવી ગયા છે. આહા..હા...!

अथोभयं कर्म प्रतिषेध्यं स्वयं दृष्टान्तेन समर्थयते -

जह णाम को वि पुरिसो कुच्छियसीलं जणं वियाणित्ता ।

वज्जेदि तेण समयं संसग्गं रागकरणं च ।।१४८।।

एमेव कम्मपयडीसीलसहावं च कुच्छिदं णादुं ।

वज्जंति परिहरंति य तस्संसग्गं सहावरदा ।।१४९।।

यथा नाम कोऽपि पुरुषः कुत्सितशीलं जनं विज्ञाय ।

वर्जयति तेन समकं संसर्गे रागकरणं च ।।१४८।।

एवमेव कर्मप्रकृतिशीलस्वभावं च कुत्सितं ज्ञात्वा ।

वर्जयन्ति परिहरन्ति च तत्संसर्गे स्वभावरताः ।।१४९।।

યથા ખલુ કુશલઃ કશ્ચિદ્વનહસ્તી સ્વસ્ય બન્ધાય ઉપસર્પન્તીં ચટુલમુખીં મનોરમામનોરમાં વા કરેણુકુટ્ટનીં તત્ત્વતઃ કુત્સિતશીલાં વિજ્ઞાય તથા સહ રાગસંસર્ગો પ્રતિષેધયતિ, તથા કિલાત્માડરાગો જ્ઞાની સ્વસ્ય બન્ધાય ઉપસર્પન્તી મનોરમામનોરમાં વા સર્વામપિ કર્મપ્રકૃતિં તત્ત્વતઃ કુત્સિતશીલાં વિજ્ઞાય તથા સહ રાગસંસર્ગો પ્રતિષેધયતિ ।

હવે, બન્ને કર્મ નિષેધવાયોગ્ય છે એ વાતનું ભગવાન કુંદકુંદાર્ય પોતે જ દષ્ટાંતથી સમર્થન કરે છે :-

જેવી રીતે કો પુરુષ કુત્સિતશીલ જનને જાણીને,
સંસર્ગ તેની સાથે તેમ જ રાગ કરવો પરિતજે; ૧૪૮.
એમ જ કર્મપ્રકૃતિશીલસ્વભાવ કુત્સિત જાણીને,
નિજ ભાવમાં રત રાગ ને સંસર્ગ તેનો પરિહરે. ૧૪૯.

ગાથાર્થ :- [યથા નામ] જેમ [કોડપિ પુરુષઃ] કોઈ પુરુષ [કુત્સિતશીલાં] કુત્સિત શીલવાળા અર્થાત્ ખરાબ સ્વભાવવાળા [જનં] પુરુષને [વિજ્ઞાય] જાણીને [તેન સમકં] તેની સાથે [સંસર્ગ ચ રાગકરણં] સંસર્ગ અને રાગ કરવો [વર્જયતિ] છોડી દે છે, [एवम् एव च] તેવી જ રીતે [स्वभावरताः] સ્વભાવમાં રત પુરુષો [કર્મપ્રકૃતિશીલસ્વભાવં] કર્મપ્રકૃતિના શીલસ્વભાવને [કુત્સિતાં] કુત્સિત અર્થાત્ ખરાબ [જ્ઞાત્વા] જાણીને [તત્સંસર્ગ] તેની સાથે સંસર્ગ [વર્જયન્તિ] છોડી દે છે [परिहरन्ति च] અને રાગ છોડી દે છે.

ટીકા :- જેમ કોઈ કુશળ વન-હસ્તી પોતાના બંધને માટે સમીપ આવતી સુંદર મુખવાળી મનોરમ કે અમનોરમ હાથણીરૂપી કૂટણીને પરમાર્થે બૂરી જાણીને તેની સાથે રાગ તથા સંસર્ગ કરતો નથી, તેવી રીતે આત્મા અરાગી જ્ઞાની થયો થકો પોતાના બંધને માટે સમીપ આવતી (ઉદયમાં આવતી) મનોરમ કે અમનોરમ (શુભ કે અશુભ) - બધીયે કર્મપ્રકૃતિને પરમાર્થે બૂરી જાણીને તેની સાથે રાગ તથા સંસર્ગ કરતો નથી.

ભાવાર્થ :- હાથીને પકડવા હાથણી રાખવામાં આવે છે; હાથી કામાંધ થયો થકો તે હાથણીરૂપી કૂટણી સાથે રાગ તથા સંસર્ગ કરે છે તેથી પકડાઈ જઈને પરાધીન થઈને દુઃખ ભોગવે છે, અને જો ચતુર હાથી હોય તો તેની સાથે રાગ તથા સંસર્ગ કરતો નથી; તેવી રીતે અજ્ઞાની જીવ કર્મપ્રકૃતિને સારી સમજીને તેની સાથે રાગ તથા સંસર્ગ કરે છે તેથી બંધમાં પડી પરાધીન થઈને સંસારનાં દુઃખ ભોગવે છે, અને જો જ્ઞાની હોય તો તેની સાથે રાગ તથા સંસર્ગ કદી કરતો નથી.

ગાથા-૧૪૮ થી ૧૪૯ ઉપર પ્રવચન

૧૪૮-૧૪૯ (ગાથા). 'હવે બન્ને કર્મ નિષેધવાયોગ્ય છે એ વાતનું ભગવાન કુંદકુંદાચાર્ય પોતે જ દષ્ટાંથી સમર્થન કરે છે :-' પેલું તો 'અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવે' સિદ્ધ કર્યું હતું. આહા..હા...!

जह णाम को वि पुरिसो कुच्छियसीलं जणं वियाणित्ता ।

वज्जेदि तेण समयं संसग्गं रागकरणं च ।। ૧૪૮ ।।

एमेव कम्मपयडीसीलसहावं च कुच्छिदं णादुं ।

वज्जंति परिहरंति य तस्संसग्गं सहावरदा ।। ૧૪૯ ।।

જેવી રીતે કો પુરુષ કુત્સિતશીલ જનને જાણીને,

સંસર્ગ તેની સાથે તેમ જ રાગ કરવો પરિતજે; ૧૪૮.

એમ જ કરમપ્રકૃતિશીલસ્વભાવ કુત્સિત જાણીને,

નિજ ભાવમાં રત રાગ ને સંસર્ગ તેનો પરિહરે. ૧૪૯.

આહા..હા...! 'જેમ કોઈ કુશળ વન-હસ્તી...' વનનો હાથી, પણ ડાહ્યો, કુશળ. 'પોતાના બંધને માટે સમીપ આવતી સુંદર મુખવાળી મનોરમ કે અમનોરમ હાથણીરૂપી કૂટણીને પરમાર્થે બૂરી જાણીને...' આહા..હા...! 'જેમ કોઈ કુશળ...' ડાહ્યો. વનનો હાથી. ડાહ્યો વનનો હાથી - કુશળ. 'પોતાના બંધને માટે સમીપ આવતી સુંદર મુખવાળી...' એટલે અનુકૂળ હાથણી. 'મનોરમ કે અમનોરમ હાથણીરૂપી કૂટણીને પરમાર્થે બૂરી જાણીને...' આહા..હા...! તે કુશળ હાથી બેયને બૂરી જાણીને 'તેની સાથે રાગ તથા સંસર્ગ કરતો નથી,...' 'જયસેનાચાર્યદેવ'ની સંસ્કૃત (ટીકામાં) એમ આવ્યું (છે) કે, વચનને. મન, વચન ને કાયા ત્રણ નાખ્યા છે સંસર્ગમાં. 'પરમાર્થે બૂરી જાણી...' હાથણી મનોરમ - અનુકૂળ હોય કે પ્રતિકૂળ હો. આહા..હા...! 'તેની સાથે રાગ કે સંસર્ગ કરતો નથી,...'

'તેવી રીતે આત્મા અરાગી જ્ઞાની થયો થકો...' પેલો કુશળ (લીધો હતો). આ અરાગી આત્મા આનંદ, જ્ઞાનસ્વરૂપ છે. આત્મા વીતરાગસ્વરૂપ છે તે રીતે વીતરાગી પર્યાયને કરતો થકો. 'અરાગી જ્ઞાની થયો થકો...' આહા..હા...! 'પોતાના બંધને માટે સમીપ આવતી (ઉદયમાં આવતી)...' કહે છે, ભલે પુણ્યનો ઉદય આવે. આહા..હા...! કે પાપનો ઉદય આવે, બેયને સમકિતી બંધનું કારણ જાણે છે. પુણ્યનો ઉદય આવ્યો એટલે એમ કે પૈસા થયા ને આ બધું કુટુંબ ને કબીલા જામ્યું... એને એ દુઃખરૂપ લાગે છે. આહા..હા...!

'અરાગી જ્ઞાની થયો થકો પોતાના બંધને માટે સમીપ આવતી...' (એટલે કે) ઉદય.

કર્મનો ઉદય આવે ને ! સત્તામાંથી સમીપ આવ્યો ને ! ‘મનોરમ કે અમનોરમ (શુભ કે અશુભ) – બધીયે કર્મપ્રકૃતિને...’ આહા..હા...! ચાહે તો પુણ્યની પ્રકૃતિનો ઉદય આવો કે ચાહે તો પાપ પ્રકૃતિનો ઉદય આવો, (બધું) આવે. (બન્નેને) ‘પરમાર્થે બૂરી જાણીને...’ બેય પ્રકૃતિની વાત લીધી છે. એમાં ભાવ આવી ગયા. ‘પરમાર્થે બૂરી જાણીને તેની સાથે રાગ તથા સંસર્ગ કરતો નથી.’ આ..હા...!

ભાવાર્થ :- ‘હાથીને પકડવા હાથણી રાખવામાં આવે છે; હાથી કામાંધ થયો થકો...’ (અર્થાત્) કામને વશ થયો થકો. ‘હાથણીરૂપી કૂટણી સાથે રાગ તથા સંસર્ગ કરે છે...’ રાગ કરે છે અને એની સાથે ભાષા કરે. હાથી આમ ગલ.. ગલ.. ગલ ભાષા બોલે છે ને ! આમ અનુકૂળ બોલે. આહા..હા...! ‘તેથી પકડાઈ જઈને પરાધીન થઈને દુઃખ ભોગવે છે,...’ એ હાથી હાથણીની અનુકૂળતાના... આહા..હા...! કે પ્રતિકૂળ હોય, લ્યો ! બેયની સાથે રાગ અને સંસર્ગ કરે (તો) એ ‘પકડાઈ જઈને પરાધીન થઈને દુઃખ ભોગવે છે,...’ આ..હા...!

‘અને જો ચતુર હાથી હોય...’ આ..હા...હા...! ‘તો તેની સાથે રાગ તથા સંસર્ગ કરતો નથી;...’ ભલે અનુકૂળ મનોરમ હાથણી હોય તોપણ તે ચતુર ડાહ્યો હાથી એની સાથે રાગ અને અનુકૂળ ભાષા બોલતો નથી. હાથી બોલે છે ને ! ગુલ.. ગુલ.. ગુલ... આમ હાથણી માટે અનુકૂળ ભાષા (બોલે). આહા..હા...! (પણ ચતુર હાથી) ‘રાગ તથા સંસર્ગ કરતો નથી;...’ આહા..હા...!

‘તેવી રીતે અજ્ઞાની જીવ કર્મપ્રકૃતિને સારી સમજીને તેની સાથે રાગ તથા સંસર્ગ કરે છે...’ આહા..હા...! અજ્ઞાની કર્મની પુણ્યપ્રકૃતિ અનુકૂળ દેખીને, હમણાં અમને બધું સુખ છે, કર્મનો ઉદય અનુકૂળ છે, કુટુંબ-કબીલા બધા અનુકૂળ છે, ધંધો પણ બહુ સારો ચાલે છે... આહા..હા...! મુનિમો પણ બધા સારા મળ્યા છે.

મુમુક્ષુ :- પ્રમાણિક મુનિમ મળ્યા છે.

ઉત્તર :- પ્રમાણિક મુનિમો મળ્યા છે. એમાં પણ શું ધૂળ થયું ? આહા..હા...! મુનિમો પ્રમાણિક છે, છોકરાઓ પણ ડાહ્યા જાગ્યા છે, છોડીયું પણ સારે ઠેકાણે પડી છે, બધી રીતે હમણાં સુખી છીએ ! એમ અજ્ઞાની અજ્ઞાનમાં આવા વિકારના રાગમાં અને વાણીની અનુકૂળતામાં પકડાય જાય છે. આહા..હા...! હવે આવા તો ચોખ્ખા લખાણ છે છતાં પણ જ્યાં હોય ત્યાં લાકડા પાછા નાખે.

‘અજ્ઞાની જીવ કર્મપ્રકૃતિને સારી સમજીને...’ પુણ્યનો ઉદય નિરોગતા. શાતાનો ઉદય, જશકીર્તિનો ઉદય... આ..હા..હા...! બહારની બધી સામગ્રી, જેવી જોઈએ એવી, હાથી, ઘોડા, એના હાથી, ઘોડાના બધા સામાન સોનાના ને રૂપાના ! આહા..હા...! અજ્ઞાની એ કર્મપ્રકૃતિના ફળને સારી જાણીને. એ તો કર્મ પ્રકૃતિ થઈ. તારો સ્વભાવ ક્યાં આવ્યો ત્યાં ? આ..હા...! ‘કર્મપ્રકૃતિને સારી સમજીને તેની સાથે રાગ તથા સંસર્ગ કરે છે...’ લોકો પણ એવું (કહે

કે)... આ..હા..હા...! હમણાં અમે સુખી છીએ, બધી રીતે ધંધા-પાણીમાં અવળું નાખીએ તો સવળું પડે (છે). ‘ચીમનભાઈ’ ! આહા..હા...! એમ કે, પાસા અવળા પણ નાખવા જઈએ ત્યાં સવળા પડે છે. અમારે હમણા એવી સરખાઈ છે. શેની પણ છે ? આહા..હા...! છોકરાઓ પણ મોટા કરોડોપતિને ઘરેથી દીકરીઓ પરણ્યા છે. પાંચ-પચીસ લાખ રૂપિયા લઈને આવ્યા છે. બધી રીતે અમારે હમણા સુખી છીએ. દુઃખી (છે). આહા..હા...! છે દુઃખી અને માને છે સુખી ! આહા..હા...! ત્યાં પર તરફના વલણવાળો ભાવ જ દુઃખ છે. આ..હા...! આ ઠીક છે. આહા..હા...!

એકલો રોગી માણસ કોઈ ઘરમાં બીજું માણસ ન હોય, ઘર ન હોય, ઝૂંપડી ન હોય. આહા..હા...! એક માણસને જોયો હતો, ‘વડીયા’માં ! સવારમાં વહેલા દિશાએ જાતા હતા. એકલો (હતો) ને રોગ હતો, કોઈ ઘર નહિ, મકાન નહિ, બાયડી-છોકરા નહિ. કો’કનું મકાન હતું એમાં ખૂણે બેઠો બેઠો રોતો હતો. સવારમાં વહેલા દિશાએ જઈએ ને ! ‘વડીયા’... ‘વડીયા’ ! ત્યાં કો’ક મકાનને ખૂણે ગરીબ માણસ (હતો). અમને દેખીને (એમ થાય ને કે) પુણ્યવંત છે. એટલે એકદમ રોવા મંડ્યો. એકલો માણસ અને ટાઢ – ઠંડી, અંધારું, કોઈ નહિ ને રોગી. એક મકાનને ખૂણે બેઠો બેઠો (રોતો હતો). આહા..હા...! રહેવાના મકાન નહિ, સૂવાના સ્થળ – જમીન. આહા..હા...! શરીરમાં રોગ (હોય) એને લોકો પ્રતિકૂળ માને છે. અને પાંચ-દસ લાખના મોટા મકાન હોય, આમ હવા નાખે, ગરમી આવે ત્યાં પંખા (ચાલુ કરે), અત્યારે તો પંખા કર્યા છે ને ! વીજળીના પંખા ફરે, ફર..ર.. ફર..ર..! હવા આવે, હવા ! બહારની હવા કરતા અંદરની હવા આવે. હા..શ...! એમ જે માને છે (કે), અમે કાંઈક સરખાઈમાં છીએ... આહા..હા...!

એ અજ્ઞાની જીવ પ્રકૃતિને સારી સમજીને. કોઈપણ પ્રકૃતિનું ફળ (હો). એમાં અનુકૂળ હોય શું ? આ..હા..હા...! ઔદારિક શરીર મળે, ભગવાનને તો પહેલેથી પરમ ઔદારિક શરીર મળે, લ્યો ઠીક ! તીર્થંકરને તો પહેલેથી પરમ ઔદારિક શરીર (હોય). આહાર હોય અને નિહાર ન હોય. આ..હા...! પાણી હોય ને પેશાબ ન હોય. આહા..હા...! છતાં તેમાં ક્યાંય ઠીક છે એમ એ માનતા નથી. આહા..હા...! તીર્થંકર જીવ ત્રણ જ્ઞાન લઈને આવે છે. કેટલાક ક્ષાયિક સમ્યગ્દર્શનાદિ લઈને (આવે).. આહા..હા...! એવી સ્થિતિમાં ક્યાંય એને ઠીક છે, આ પરમ ઔદારિક શરીર મળ્યું ને ખોરાક લઈએ છતાં દસ્ત નહિ, પાણી પીએ છતાં પેશાબ નહિ, રોગ માટેની દવા નહિ. જન્મથી હોં ! આહા..હા...! પણ એ સમકિતી ભગવાન તો માતાના પેટમાં સમકિત લઈને આવે છે. આહા..હા...! ક્યાંય એવી ચીજને એ ઠીક છે એમ માનતા નથી. આહા..હા...! એટલી અનુકૂળતા ! માતાના પેટમાં પણ ત્યાં દેવ એમને રહેવાનું સ્થાન અનુકૂળ કરી દે છે. આહા..હા...! એ બહાર આવે ત્યારે આટલી અનુકૂળતા, ઇન્દ્રાણી ઉભી હોય. ત્રણ જ્ઞાનના ધણી છે. ત્રણ જ્ઞાનમાં બધો ખ્યાલ આવે

છે. ક્યાંય એમાં ઠીક છે... આહા..હા...! અનુકૂળ છે એમ એ માનતા નથી. આહા..હા...! અને સમકિતી એકલો વાંઢો મકાન વિનાનો રોગી ક્ષય રોગ લાગુ પડ્યો હોય... આહા..હા...! છતાં સમકિતી તેને ખરાબ છે એમ માનતો નથી. આહા..હા...! છે એ જ્ઞાનમાં જણાય છે, જ્ઞાન જાણે છે કે, આમ છે બસ. બાકી કંઈ છે નહિ. આહા..હા...! આટલો બધો ફેર !

દષ્ટિ એવી સૃષ્ટિ ! જેને ચૈતન્ય ભગવાન ઉપર દષ્ટિ પડી છે એને બાહ્યના અનુકૂળ ને પ્રતિકૂળના ઢગલા હોય તોપણ એને સૃષ્ટિ નામ શાંતિની ઉત્પત્તિ હોય છે. આ..હા..હા...! અજ્ઞાનીને અનુકૂળતાના ઢગલા હોય તો દષ્ટિ મિથ્યા છે એટલે એમાં એને પ્રેમના વાણલા વાવ્યા. પચીસ વરસથી સુખી છીએ, શરીરમાં રોગ આવ્યો નથી, સૂંઠ ચોપડી નથી, સૂંઠ પણ ચોપડી નથી એવું નિરોગ (શરીર) છે. શું પણ એમાં થયું ? આ..હા..હા...! એ બધા પુદ્ગલના ચાળા (છે), પ્રભુ ! આહા..હા...! આ..હા..હા...! પણ બેયમાં ધર્મી ક્યાંય અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ છે એમ માનતો નથી. આહા..હા...! કેમકે જેને આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ પ્રભુ વીતરાગમૂર્તિ જ્યાં દષ્ટિમાં આવ્યો એને આ અનુકૂળ ને પ્રતિકૂળમાં ક્યાંય બેમાં ફેર છે, એમ એ માનતો નથી. આહા..હા...!

ત્યારે પેલામાં કહ્યું છે ને ! જ્યાં સુધી શરીરમાં રોગ ન આવે, ઇન્દ્રિય ઢિણી ન પડે, જીર્ણતા ન આવે (ત્યાં સુધીમાં આત્મહિત કરે લે). એ તો એના પુરુષાર્થની નબળાઈની ઉગ્રતા બતાવવા (કહ્યું છે). એનાથી જરાવસ્થામાં (આત્મહિત) ન થાય અને રોગ અવસ્થામાં ન થાય, એ પ્રતિકૂળ છે માટે (ન થાય એમ નથી). આહા..હા...! આવે છે ને ! ‘મોક્ષ પાહુડ’માં આવે છે, ‘છ ઢાળા’માં આવે છે. આહા..હા...! મારગડા બહુ જુદા, ભાઈ ! આહા..હા...! આ શબ્દો શ્વેતાંબરના ‘દશવૈકાલિક’ના છે. ઇન્દ્રિયો ઢિણી ન પડે, રોગની વૃદ્ધિ દેખાય નહિ... આહા..હા...! અવસ્થા જીર્ણ ન થાય, ઇન્દ્રિયો ઢિણી ન પડે... આહા..હા...! ત્યાં ધર્મ કરી લેજે. એનો અર્થ ઈ કે, એટલી અનુકૂળતામાં ધર્મ થાય એમ છે ? પછી પ્રતિકૂળતામાં ધર્મ ન થાય. એ તો એક વૈરાગ્યથી વાત કરી. પાછો એનો અર્થ એવો લ્યે કે, જુઓ ! અનુકૂળતામાં ધર્મ કરી લે, પ્રતિકૂળતામાં ધર્મ નહિ થાય. અહીં તો કહે છે કે, પ્રતિકૂળતા ને અનુકૂળતા બન્ને એક જાત છે. આહા..હા...! પગ ચાલી શકે નહિ, પગલું ભરી શકે નહિ.

અમારે ‘જીવરાજજી’ અત્યારે જુઓ, ખાટલે પડ્યા છે, પગ ભરી શકે નહિ, બેસી શકે નહિ. દરરોજ સવારે જઈને એકવાર કહીએ, જ્ઞાયકસ્વરૂપ છે, ભાઈ ! ધ્યાન રાખજે, બાપા ! આ શું છે ઈ ભૂલી જજો. જોર બતાવે, ડોં ! વારંવાર મારો એકલો પારિણામિકભાવ (છે) એ હું યાદ કરું છું એમ કહે. આ..હા...! દોઢ મહિનાથી આમ પડ્યા છે. પેશાબ ને ઝાડા (પથારીમાં થાય). એ પ્રતિકૂળતા છે માટે મને ધર્મ ન થઈ શકે અને એના પ્રત્યે દ્વેષ થાય... આ..હા..હા...! એમ નથી.

અહીં તો કહે છે કે, કર્મપ્રકૃતિ સારી, બહારમાં આમ અનુકૂળતા આવે... આહા..હા...! એકને જ્યાં હુકમ કરે ત્યાં હજાર હાજર થાય. શું જોઈએ છે પ્રભુ ? પાણી ? એને ઠેકાણ બરફ આપે, આઈસક્રીમ આપે. કહો, ‘ચીમનભાઈ’ ! તમારા શેઠનું તમે ઘણું બધું જોયું હશે, નહિ ? આહા..હા...! પચાસ કરોડ રૂપિયા ! અત્યારે મોટો માણસ વૈષ્ણવ, ‘મુંબઈ’ ! આ..હા..હા...! શું છે પણ એમાં ? જ્યાં હોય ત્યાં દુકાનો, મુનિમો સારા, પેદાશ સારી આપે, ‘હોંગકોંગ’માં દુકાન, મકાન, ફલાણામાં દુકાન, ઢીકણામાં દુકાન. ‘મધુ’, ‘શાંતિભાઈ’નો ભાઈ કહેતો, એમની દુકાન ‘હોંગકોંગ’માં છે. દુકાનનું નામ ‘કેવળચંદ’ ને ? શું હતું ? ‘કીલાચંદ દેવચંદ’ ! ત્યાં ‘હોંગકોંગ’માં પણ છે. અહીં લાખોની પેદાશ છે. પેલાની પેદાશ મોટી હશે, પચાસ કરોડ રૂપિયા ! પણ એથી શું ? અરે...! એમાં આત્માને શું ? આહા..હા...! અજ્ઞાની અનુકૂળતામાં રાગ કરે છે અને પ્રતિકૂળતામાં દ્વેષ કરે છે. એ બેય તો પ્રકૃતિના ફળ છે, એમાં એકમાં રાગ ને એકમાં દ્વેષ (કરવો) એનો અર્થ શું ? કહે છે. આહા..હા...!

‘તેથી બંધમાં પડી...’ આહા..હા...! એ અનુકૂળતાના શરીર ને વાણી આદિ સાધન જોઈને, પ્રકૃતિના બધા ફળ અનુકૂળ હોય અને શરીરમાં રોગ (હોય) ને વાણી બોલી શકાય નહિ, બહારના પ્રતિકૂળ સાધન (હોય).. આહા..હા...! એકલો માણસ હોય, પણ નરકનો નારકી લ્યો ને ! સાતમી નરકનો નારકી ! આહા..હા...! સમ્યગ્દષ્ટિ (હોય એને) એટલી પ્રતિકૂળતા (હોય) કે, તેંત્રીસ સાગર પાણીનું બિંદુ નહિ, આહારનો કણ નહિ, શીતળતાનો પાર નહિ. શીતળતા તે શીતળતા ! આહા..હા...! એ તો એક શરીર સહન કરે, છતાં આયુષ્ય હોય ત્યાં સુધી એનું કાંઈ ન થાય. આહા..હા...! છતાં એ વખતે સમ્યગ્દષ્ટિ... આહા..હા...! એવી સાતમી નરકની પ્રતિકૂળતાને જાણવા લાયક માને છે. એના પ્રત્યે દ્વેષ (થતો નથી કે), આ પ્રતિકૂળ કેમ ? હવે અનુકૂળ પ્રકૃતિ આવે તો ઠીક (એમ થતું નથી). આહા..હા...! એક કોર સાતમી નરકનો નારકી અને એક કોર ‘રાવણ’ ! સ્ફટિકમણિના બંગલા ! બેય સરખા છે. આહા..હા...! બેય પુદ્ગલના નાટક છે. આહા..હા...! એમાં પ્રભુ આત્મા ક્યાંય આવ્યો નહિ. આહા..હા...!

એમ ‘બંધમાં પડી પરાધીન થઈને...’ આહા..હા...! ‘સંસારનાં દુઃખ ભોગવે છે,...’ એ સ્ફટિકમણિના બંગલા અને હજારો રાણીઓ ખમા ખમા કરે. આ..હા...! દુઃખી છે. અરે...! આ દષ્ટિ છે. દષ્ટિ એને સ્વીકારે કે મને અનુકૂળ છે. પેલો દષ્ટિનો સ્વીકાર (કરે) કે, સાતમી નરકનો નારકી કહે, આ મને પ્રતિકૂળ છે. તો કહે (છે), ના. આહા..હા...! અહીં તૃષ્ણા લાગે ત્યાં ઠંડા બરફના પાણી, મોસંબીના (રસ) મળે, ત્યાં તેંત્રીસ સાગર સુધી (પાણીનું એક) બિંદુ ન મળે. છતાં એ તો પ્રકૃતિના ફળ છે, પ્રભુ ! આ..હા..હા...! એ જડનો સંસાર છે. એમાં પ્રભુઆત્મા નથી. આત્મા એનાથી જુદો છે. આ..હા...! એવા ભાનમાં... આહા..હા...! એને પરાધીનતા થતી નથી. અને અજ્ઞાની બંધમાં પડી, પરાધીનતા(નું) દુઃખ ભોગવે છે.

‘અને જો જ્ઞાની હોય...’ એટલું આવ્યું, જોયું ? ‘તો તેની સાથે...’ સાતમી નરકની પ્રતિકૂળતા (હોય) અને ‘રાવણ’ની સ્ફટિકરત્નના મકાનની અનુકૂળતા ! આ..હા..હા...! ‘જ્ઞાની હોય તો તેની સાથે રાગ તથા સંસર્ગ કદી કરતો નથી.’ કદી (કરતો નથી). આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- જ્ઞાતા-દષ્ટા રહે.

ઉત્તર :- એ જાણનાર, દેખનાર (સાથે) ભેગો આનંદ છે ને ! આનંદ... આનંદ.. આનંદ... અનંત ગુણની વ્યક્તતા અંશે પ્રગટ થઈ ગઈ છે. આહા..હા..હા...! અનંત ગુણની અંશે વ્યક્તતા પ્રગટ થઈ છે. એના અસ્તિત્વના સ્વામિપણે આ વાતનો સ્વામિ થતો નથી, એનો ધણી થતો નથી. તેને જ્ઞાતા-દષ્ટા તરીકે જાણે. આ..હા..હા...! એવી વસ્તુ છે. વિશેષ કહેશે...

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !)

આહાહા ! દષ્ટિનાં વિષયમાં પર્યાય છે જ નહિ ! પણ પર્યાય છે જ નહિ—કાંઈ વસ્તુ જ નથી એમ નથી. પર્યાય પર્યાયમાં છે એમ જાણવું જોઈએ. પર્યાય દ્રવ્યમાં નથી પણ પર્યાય પર્યાયમાં છે. પર્યાયને જે અભૂતાર્થ—અસત્યાર્થ કહી હતી—ગૌણ કરીને પર્યાય નથી એમ કહ્યું હતું તે તો પર્યાયમાં છે તેને પણ દષ્ટિનાં વિષય વખતે ગૌણ કરીને અભૂતાર્થ કહી છે. તેનો મતલબ એમ નથી કે પર્યાય દ્રવ્યમાં છે અને એમ પણ નથી પર્યાય પર્યાયમાં પણ નથી. ઝીણી વાત છે બાપુ !

દ્રવ્ય બે પ્રકારનું છે : એક તો પ્રમાણનું દ્રવ્ય અને બીજું દષ્ટિના વિષયનું દ્રવ્ય. પ્રમાણનાં દ્રવ્યમાં દ્રવ્ય અને પર્યાય બંનેનો સમાવેશ થાય છે. જ્યારે દષ્ટિનાં વિષયનું દ્રવ્ય તો ત્રિકાળી ધ્રુવ છે, તેમાં પર્યાયનો સમાવેશ જ નથી. નિશ્ચયથી તો દ્રવ્ય ત્રિકાળી ધ્રુવ જ છે, તેમાં પર્યાય છે જ નહિ,—તે દષ્ટિનાં વિષયનું દ્રવ્ય છે. તેમાં પર્યાયને ભેળવતાં તે પ્રમાણનું દ્રવ્ય થાય છે.

શ્રોતા :- દ્રવ્ય અને પર્યાયમાં ભેદ છે ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- દ્રવ્ય અને પર્યાયમાં સર્વથા ભેદ છે. દ્રવ્ય સર્વથા ત્રિકાળી નિત્ય છે અને પર્યાય સર્વથા અનિત્ય છે. દ્રવ્ય કથંચિત્ નિત્ય અને કથંચિત્ અનિત્ય છે—એમ નથી. પર્યાય સર્વથા દ્રવ્યમાં—ત્રિકાળી ધ્રુવમાં પણ નથી. પર્યાય પર્યાયમાં તો છે, પર્યાય પર્યાયમાં પણ નથી એમ નથી.

—પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી, આત્મધર્મ નવેમ્બર-૨૦૦૬